

Om Sickla industrier och bostäder

Historia

Den tidigaste egentliga bosättningen i trakten är från slutet av järnåldern (500 f.kr - 1000 e.kr) vilket visas av bl.a. ett gravfält nordväst om Fläktfabrikshuset.

Namnet **Sickla** är belagt från 1400-talet och har troligen sin avledning från ordet *sik = sidlänt ställe, litet träsk*.

Danviken

Danviken anlades av Gustav Vasa på 1550-talet, dels som hospital (sjukhus och dårhus), dels som industrianläggning.

Hammarby sjö dämades upp 5,5 meter och vattenkraften som därvid erhöles användes till att driva kvarnar och smedjor vid utloppet till Saltsjön just vid Danviken.

Sicklaön

Under medeltiden hade Sicklaön tillhört Solna socken men kom 1436 att ligga under Stockholms "nyttjanderätt". År 1557 donerades ön till Danviken. År 1888 uppgick ön i Nacka socken, som 1949 blev stad, efter att Lugnet, Danviksklippan och Hammarby inkorporerats med Stockholm. Och 1971 bildades slutligen Nacka kommun av Nacka stad, Saltsjöbadens köping och Boo landskommun.

Landsvägen

Den äldsta landsvägen ut mot skärgården, var före första världskriget bara 3-4 meter bred och gick via Danvikstull ("Danviks krokar") över Sicklaön till Skurusundet.

Vintervägen

Vintervägen gick utifrån skärgården in mot Stockholm på isen över Järla- och Sicklasjöarna, vidare över Hammarby sjö och in på Södermalm vid Barnängen, (Hammarby Tullgata) där vintertullen låg. Huset fanns kvar ända fram till 1930-talet i hörnet av nuvarande Malmgårdsvägen och Ljusterögatan.

Trakten

Hammarby sjö och Sickla sjö

Vid den stora sjöregleringen på 1500-talet bildades Sicklasjön (som tidigare kallades Nackasjön eller fram till 1954 Långsjön). Längs stränderna på Södermalm anlades industrier och så småningom kom också ett livligt nöjesliv att utvecklas vid Hammarby sjö. Roddbåtar kunde hyras och utflykter in i Sicklasjön blev populära.

Ända fram till att Saltsjöbanan tog över, förekom en intensiv trafik med ångslupar från Söder ut till bryggorna i Sicklasjön. Nacka värdshus låg på en paviljong ute i vattnet och var ursprungligen en krog vid den gamla vintervägen in till stan.

"Förr i världen var en promenad utåt Nacka, till fots eller till häst en gouterad rekreation om söndagarna. Icke blott de närboende söderborna begagnade sig af möjligheterna därvidlag, utan äfven folket på Norr letade sig väg dit bort. Naturligtvis slutade en sådan promenad med en liten visit på berömda Nacka värdshus. Hvilken stockholmare har inte någon gång - de flesta många gånger - suttit på glasverandorna till den idylliska restaurangen därute och förnjött sitt öga vid åsynen af Järlasjöns af skogsklädda höjder omgifna vatten".

Sluparna lade till vid många bryggor längs vägen; Hammarby, Stora Sickla, Lilla Sickla, Trollebo, Nackanäs och senare även längst bort i Järlasjön vid *Stubbsund*. Den första slupen kom i reguljär drift 1851, hette **Sickla** men kallades "Lungsoten". Den stånkade och sotade och gick inte fortare än en vevslup. För att resa ut från stan båtledes fick man först ta en båt från Röntmästartrappan till Tegelviken (vid nuvarande Viking Line terminalen), promenera över Södermalm till Barnängsbryggan (vid slutet av Bondegatan) och slutligen ta ångslupen till Sicklasjön.

En av de klassiska ångsluparna, **Nackanäs**, kallad "Nacka-Pelle" efter befälhavaren, byggdes märkligt nog långt uppe på Söder, i hörnet av Folkungagatan/Nytorrgsgatan och drogs sedan på timmerstockar ner till sjösättning i hamnen. Vid stor publik tillströmning tog man helt enkelt pråmar på släp. Saltsjöbanan tog med tiden över allt fler av resenärerna och när Nackanäs värdshus miste sina sprit rättigheter 1913 lades båttrafiken ner. Vårdshuset brann för övrigt ner 1960.

I samband med Hammarbyledens framdragande och sjösänkning på 1920-talet med över 5 meter, blev man tvungen att bygga en sluss 1930 mellan Hammarby sjö och Sickla Sjö. Djupet var bara 1,2 meter, bredden 4,5 och längden 15 meter. Bredvid själva slussen låg en stuga med slussvakt, som skötte hanteringen mot fri bostad och värme. Sickla sluss kom aldrig att användas särskilt mycket av yrkestrafiken och var efter 1939 till enbart för fritidsbåtar. Vid Sickla Strand fanns fram till 1980 en båtklubb som var tvungna att slussa ut varje gång de ville segla i saltvatten. Slussen var i bruk till för ett par år sedan, då bl.a. den speciellt grundgående slupen "Ran" gjorde turer in i Sickla- och Järlasjöarna.

Sickla Park

År 1893 erbjöds fackföreningarna i trakten att teckna aktier i *AB Sickla Djurgård*, ett försök att skapa en anläggning i Stockholm efter mönster från Malmö, där året innan Sveriges första folkpark bildats.

Många möten hölls här; såväl inom nykterhetsrörelsen "Ärlig kämpe" som inom arbetarrörelsen med tal av Hjalmar Branting och strejkmöten under storstrejken 1909.

Efter sjösänkningen skapades industriområdet **Lugnet** (efter ett tidigare torp vid sjön) som kom att hysa skjulbebyggelse med mer eller mindre skumma hanteringar. Kontrakten skrevs på ett år i taget så ingen ville investera i någon mer beständig bebyggelse men här förekom också en tidig form av återbruk av industrisamhällets sopor. I slutet av 1990-talet revs bebyggelsen och området ingår nu i Hammarby Sjöstad.

Stora Sickla gård

Stora Sickla gård låg där Fredells byggvaruhus nu öppnat och har rötter från vikingatiden. År 1551 kom gården att läggas under Danviken och fick betala arrende dit i form av jordbruksprodukter.

1653 betalade man: *25 tunnor råg, 25 tunnor korn, 25 lispund (175 kg) smör, 40 tunnor sur mjölk och 40 tunnor söt mjölk.*

1727 arrenderades Stora Sickla av en "societet för kattuntryckeri" med en viss Jon Alström i spetsen, (senare adlad Jonas Alströmer).

Kattun av franska coton (bomull). Förr benämning på ganska lätt, tvåskafts bomullstyng som oftast var glättat och hade tryckt mönster. Det användes bl.a. som klänningstyng.

Nationalencyklopedien

Som mest var över 100-talet anställda sysselsatta där. Anläggningen bestod av ett 40-tal byggnader, varav 11 för själva tryckeriet.

År 1791 uppfördes Sickla gårds huvudbyggnad i sengustaviansk stil med en stilig engelsk park på udden i Hammarby sjö. Där fanns även ett omtalat orangeri med citrusodlingar och ett "persikohus". "Årstafrun", *Märta Helena Reenstierna*, var där på visit i juli 1814 och skrev i sin berömda dagbok om hur hon visades "*många och sällsynta växter, blommor, träd vindruffvor. En 1/2 aln höga träd hade på sig flera Pomeranser, stora som egg, somliga voro snöhvita af blommor*".

På 1830-talet lades kattuntryckeriet ner, trädgårdsmästare som utnyttjade närheten till stan tog över gården. Längs Sicklasjöns stränder uppstod efter 1862, då Stora Sickla friköpts från Danviken, sommarbebyggelse, genom att ägarna till Stora Sickla börjat sälja ut mark till sommarnöjen och gården kom att omvandlas till sommarresidens åt olika välbärgade stockholmare.

Byggnadsplatser vid Stora Sickla, belägna 1/4 mil utanför Danvikstull. Många ställen passande till sommarnöjen belägna vid sjö. Närmare underrättelser fås hos Jernhandlare J. Ekenström vid Carl Johans torg.

Stockholms Dagblad 1860

Ännu 1866 bedrevs på gården fortfarande lantbruk med 30 kor, tjur och 6 hästar och den pittoreska omgivningen lockade flera konstnärer till trakten, bland andra målarna *Victor Forsell*, *Henrik Krogh* och *Per Ekström*.

Bland de första sommarvillorna var **Trollebo** från 1852, ett slags monteringsfärdigt hus av arkitekten Fredrik Blom.

Huset flyttades 1982 till Lännersta.

År 1892 såldes Stora Sickla till Saltsjöbanan. Gården blev kvar, men förföll alltmer.

Under några år upprätthölls i huset Sicklas första skola, med lärarinnebostad och allt, innan den nya skolan öppnade 1903. Den sista hyresgästen bodde där till 1972 varefter ett totalt förfall vidtog. Försök att rusta upp gården gjordes men 1989 förstördes hela Stora Sickla i en troligen anlagd brand.

Lilla Sickla ligger på andra sidan sjön. Från Nackasidan skymtar man mangårdsbyggnaden i grönskan och nere vid vattnet ligger "Filosofens grav"- ett romantiskt gravmonument över Lilla Sicklas innehavare - protokollsekreterare Pontins mor och syster som begravdes här 1868 respektive 1877.

Saltsjöbanan

Saltsjöbanan invigdes den 1:a juli 1893. **S**Järnvägsaktiebolaget *Stockholm-Saltsjön* med familjen Wallenberg i spetsen hade åren innan köpt upp mark för att bygga ut kommunikationerna till Saltsjöbaden, där en exklusiv villastad skulle byggas. Som en bieffekt styckades stora områden längs järnvägen av till industritomter, bl.a. **Sickla** och **Järsla** och stickspår drogs dit. Före elektrifieringen 1913 drogs tågen av ånglok, vilket ställde till en del besvär när tågen gick i Sveriges då längsta järnvägstunnel. Fram till 1992 kördes även godstrafik på sträckan.

Industrierna

Den första industrin i Sickla var **Bageriidkarnas Jäst AB** som anlades 1893 vid nuvarande Fanny udde På 1930-talet övertogs fabriken av **Casco lim** som i sin tur senare köpts upp av **Nobelkoncernen**.

Firmor som **de Lavals Ångturbiner** i Järsla, **Kåbergs tapeter**, färgföretaget **Klint**, **Frisells maskiner** och **Kylhammars Nysilverfabrik** är alla välkända för äldre Nackabor.

År 1942 flyttade ägaren av **Nordiska Margarinfabriken** tillverkningen från Södermalm till sitt sommarställe i Nysätra vid Sickla strand. Snart började han tillverka glass under namnet **Gille-glace**.

På 1960-talet köptes fabriken upp av **Trollhätteglass** och därefter av **GB-glace** (senare Glassbolaget) som fram till 1988 tillverkade en stor del av sin glass här.

Svenska Fläktfabriken (ABB) flyttade till Sickla och lät uppföra det stora huset 1959.

Fredells byggvaruhus flyttades från Hammarby industriområde och öppnade i februari år 2000. I lagret lär finnas 70 000 artiklar.

Atlas Copco

År 1898 köpte **AB Atlas Diesels motorer** två tomter på över 15 000 m² vid Sickla och uppförde omgående en fabrik för tillverkning av dieselmotorer. 1917 sammanslogs företaget med **AB Atlas** från Vasastan och företaget kallade sig i fortsättningen **AB Atlas Diesel**. Så småningom koncentrerade man sig på tryckluftsteknisk utrustning och ändrade 1956 namnet till **Atlas Copco** (*Compagnie Pneumatique Commerciale*).

År 1961 hade man 2113 anställda men redan i slutet av 60-talet började verksamheten avvecklas i Nacka. 1992 stod lokalerna tomma och **Sickla Stormarknad** flyttade in. År 1938 anlades en provgruva i berget 20 meter under jord mitt inne i industriområdet. Cirka 800 meter gångar finns där för prov och demonstration av utrustningen.

Tallbacken

Vid **Tallbacken** anlades 1918 arbetarbostäder åt företagets anställda. Det var trähus i två våningar med fyra lägenheter i varje och tillhörande täppor. Avlopp fanns men inte rinnande vatten, samt en tvättstuga vid sjön. Kåkarna påminde om statarlängorna i Mellansverige och trakten har kallats för "det sista typiska industriarbetarsamhället inom Storstockholm".

På 40-talet uppfördes de s.k. "Långsjöhusen" med 250 lägenheter av arkitektbröderna *Erik och Tore Ahlsén* som även ritat liknande fastigheter i *Årsta centrum*.

Efter kriget hade många italienare börjat arbeta på Atlas och till en början fanns även en särskild affär som tillgodosåg deras speciella önskemål om för dåtidens svenskar exotiska matvaror.